

др Вишомир ПОПОВИЋ
редовни професор и декан Правног факултета у Бања Луци

ЗАДРУГАРСТВО И ЊЕГОВ ЗНАЧАЈ ЗА РАЗВОЈ ПРИВРЕДЕ РЕПУБЛИКЕ СРПСКЕ

Резиме

Задруге представљају разни облици удружења произвођача основаних с циљем задовољавања и заштити привредних и других професионалних интереса. Овакав облик удружења се јавио у 19. вијеку, у Великој Британији 1843. године у Рочделу. На просторима бивше Југославије прва задружна заједница је основана у Словенији, тј. у Љубљани 1856. године и то у форми изв. кредитне задруге занатлија. Задругарство је било развијено и имало великог значаја у бившој СФРЈ.

У Босни и Херцеговини и Републици Српској је ова област уређена нормативно, али се задругарство није развило у очекиваној мјери, иако би оно могло имати великог значаја за развој привреде у ширем смислу ријечи, затим повећање степенa зависности. Нарочито би оно могло доћи до изражаја у области пољопривредне производње, сточарства, воћарства, виноградарства, рибарства, па је сасвим оправданим очекивањем да ће задругарство у наредном периоду достићи многа већа степена развијености и из дана у дан добијати на већем значају.

Кључне речи: задруга, Република Српска, привреда.

I Појам и историјски развој задругарства

У појмовном смислу задруге представљају удружења произвођача или потрошача основана са циљем да заштите своје привредне или друге

професионалне интересе. Први облици оваквих удружења су се почели јављати у 19. вијеку у Великој Британији, а затим и у другим земљама. Овај облик удруживања ће бити од великог значаја за развој привреде и на просторима бивше Југославије, а касније и у новоствореним државама насталим распадом ове бивше југословенске заједнице.

Прва таква задружна заједница је основана 1843. године у Рочделу, познатија као „Рочделски пионери“. Она је почела са радом 1844. године, пошто су задругари обезбиједили извјесна средства за рад (просторије и извјесне залихе). Имала је 28 оснивача, а продавница коју су отворили 21.12.1844. године је имала свега пет артикала (младо масло, шећер, брашно, овсену кашу и свијеће). Продавницу су отварали навече, одређујући редом по једног од својих чланова да врши послове продавца.¹ Основни мотив оснивача се састојао у томе да се заједничким радом створе одређена средства и побољшају њихово породично стање. Предвиђало се сакупљање једне довољне своте капитала у удјелима који гласе на по једну фунту, да би се остварили следећи планови:

- оснивање једне продавнице за продају намирница, одијела, кућних потреба и др.;
- зидање, куповање или подизање неколико кућа у којима би могли становати они чланови који би жељели да један другоме помажу у побољшању социјалног и породичног стања;
- отпочињање производње таквих артикала за које би задруга била заинтересована у циљу запослења чланова који би били без посла, или који би били у невољи због учесталих редукација своје најамнине;
- куповина или закупљивање једног или више имања на селу, која ће обрађивати чланови који би се могли наћи без посла или чији би рад могао бити слабо плаћен;
- оснивање једног самосталног насеља уједињених интереса или помоћ другим задругама при оснивању таквих насеља;
- отварање једног трезвењачког хотела у једној од задружних кућа ради унапређења трезвености, итд.²

Овакав тип задруге ће бити од великог значаја не само за развој задругарства у Великој Британији, него и у другим земљама, а резултираће оснивањем Међународног задружног савеза у Лондону, 1895. године.

1 Поближе о томе видјети: F. Hall, V. P. Watkins, *Кооперација, њен развој и историја, њени принципи и организације кооперативних окрџа у Великој Британији и Ирској*, Задружна библиотека, Београд, 1939, стр. 102.

2 Поближе о томе видјети: *Енциклопедија имовинског права и права удружене рада*, Службени лист СФРЈ, Београд, 1978, стр. 805.

Задругарство ће посебно мјесто и улогу имати у развоју социјалистичких земаља у које је спадала и бивша Југославија.

II Задругарство на подручју бивше Југославије

Непосредно након оснивања прве задруге у Великој Британији у Рочдела, познатије као „Рочделски пионири“, 1856. године се оснива прва задруга у Љубљани, односно Словенији. Она је припадала тзв. типу кредитне задруге занатлија и градских потрошача по узору на задруге Шулице-Делича у Њемачкој, основане 1850. године. Непосредно након оснивања ове задруге, 1883. године је услиједило и доношење Закона о задругарству, али и оснивање првог задружног савеза у Цељу.

Прва Произвођачко-занатска и кредитна задруга у Србији је основана 1870. године, а 1895. године је основан Савез земљорадничких задруга у Смедереву.

У Хрватској је прва задруга основана 1898. године на острву Брачу. 1902. године је основана прва задруга у Црној Гори – Подгорица, село Милишићи.

У Македонији прва потрошачка задруга је основана у селу Робову 1908. године.

У Босни и Херцеговини прва задруга је основана у селу Орашју, код Босанског Шамца 1904. године, а друга у Невесињу 1906. године.³

Задругарство у старој Југославији је, зависно од тога како се формирало и настајало, тако и егзистирало. У правилу је било разједињено по свим основама. Нема дилеме да је оно могло имати некакав допринос у развоју привреде у цјелини, али не знатан, изузев у области виноградарства, мљекарства, воћарства, пчеларства, итд. У току 1919. године је основан Главни задружни савез за земље Срба, Хрвата и Словенаца, али како неки аутори из тог временског периода оцјењују, то је био више формални савез, него ли институција у пуном капацитету. 1937. године је донесен Закон о задругама који је у ствари имао за циљ да изврши унификацију прописа у овој области.⁴

У социјалистичкој Југославији задругама је поклањан велики значај и у том контексту је доношен читав низ законских и подзаконских прописа. Основни закон о задругама од 1946. (*Службени листи ФНРЈ*, бр. 59/46), Основни закон о земљорадничким задругама од 1949.

3 Поближе о томе видјети: Љ. Божић, *Аграрна пољопривредна са основама земљорадничкој задругарства*, Веселин Маслеша, 1960, стр. 230-250.

4 У то вријеме је постојало 14 задружних закона, 4 уредбе и 5 правилника; поближе о томе видјети: Љ. Божић, *нав. дело*, стр. 245-246.

(*Службени листи ФНРЈ*, бр. 49/49), Уредба о имовинским односима и реорганизацији сељачких радних задруга од 1953. („Службени лист ФНРЈ“, бр. 14/53 и 20/54), Уредба о земљорадничким задругама од 1954. (*Службени листи ФНРЈ*, бр. 5/54 и 18/58 – пречишћени текст, измјене и допуне у *Службеном листу ФНРЈ*, бр. 49/59). У области пољопривреде постојало је више облика задруга: задруге општег типа, сељачке радне задруге које су разврставане у четири типа, специјализоване задруге и друге задружне организације.⁵

У временском периоду од 1950. до 1951. године у Југославији је било око 7.000 разних задруга са 429.784 учлањена домаћинства и највећом површином од 2.329.112 хектара или преко 16% укупне пољопривредне површине. Након тога овај број је смањиван.⁶

Међутим, дугорочно посматрано било који од ових облика задруга (сељачке радне задруге, земљорадничке радне задруге, итд.) није дао очекиване резултате, нити им је била поклањана одговарајућа пажња. Све до 1956. године када ће се оне почети бавити производњом једног или мањег броја пољопривредних производа и имати много веће могућности да унаприједи производњу и организују кооперацију са земљорадницима који се баве одређеним врстама пољопривредне производње (воћарство, виноградарство, пчеларство, мљекарство и сл.).

Значајан допринос у развоју задругарства у овом периоду ће дати оснивање задружних савеза и то како на нивоу тадашње федералне државе, затим срезова, покрајина, република, итд. Након тога, а нарочито последице доношења Уредбе о земљорадничким задругама од 3.10.1956. године, уследиће формирање и пословних задружних савеза.⁷ Пословни задружни савез је морало чинити најмање пет земљорадничких задруга и они су у правилу били специјализовани за одређену врсту пољопривредне производње, а могли су бити оснивани и за подручја више срезова.

Уставом СФРЈ из 1974. године је поклоњена посебна пажња друштвено-економском положају и удруживању земљорадника.⁸ Овим одредбама је нарочито било зајемчено право располагања оствареним резултатима свога рада, задовољавања своје личне и друштвене потребе и остваривања социјалне сигурности на начелима узајмности и солидарности, односно земљорадници су били изједначени и имали исти

5 Поближе видјети: *Енциклопедија имовинској љрава и љрава удруженој рада*, стр. 806.

6 *Idem.*

7 *Службени листи ФНРЈ*, бр. 15/58.

8 Поближе о томе видјети члан 61 до 63 Устава СФРЈ из 1974. године.

положај и, у основи, иста права као и радници у удруженом раду друштвеним средствима. Ово ће нарочито добити своје значајно мјесто и у Закону о удруженом раду. Наиме, према члану 8. овог Закона предвиђено је да земљорадници и други радни људи који, обављају дјелатност личним радом средствима рада у својини грађана, свој рад и средства удружују у задруге или друге облике удруживања или се непосредно или преко задруге повезују у производњи и промету са организацијом удруженог рада и са њом трајно сарађују, имају на основу свога рада положај и права, обавезе и одговорности као и радници у организацијама удруженог рада, зависно од степена удружености рада и средстава и свог доприноса остваривању и повећању дохотка. Они имају на основу свога рада у начелу исти положај као и радници у удруженом раду друштвеним средствима.⁹

III Задругарство у Босни и Херцеговини и Републици Српској

У бившој Социјалистичкој Републици Босни и Херцеговини Закон о удруживању земљорадника је донијет 30.12.1974. године, а ступио на снагу 7.01.1975. године.¹⁰

Овај Закон предвиђа да у циљу побољшања свог економског положаја, организованог укључивања у социјалистичке самоуправне друштвено-економске односе, унапређења пољопривредне производње, организованог наступања на тржишту, и стварања услова за обезбјеђење потпуног здравственог и пензијског осигурања, земљорадници могу удруживати свој рад и средства рада са организацијама удруженог рада, у земљорадничким задругама и другим облицима удруживања земљорадника. При томе се истиче да је удруживање слободно. Предвиђено је да се имовински односи између организација удруженог рада, односно задруга и земљорадника уређују писменим уговором. Задруге и други облици удруживања врше дјелатност за своје чланове, а у складу са својим могућностима и статутом, односно уговором и за потребе других лица. Задругу могу основати најмање тридесет земљорадника који у њој удружују свој рад и средства рада. О оснивању задруге одлучује оснивачка скупштина коју сачињавају оснивачи (чл. 16 Закона о удруживању земљорадника).¹¹

9 Видјети члан 8 Закона о удруженом раду (*Службени листи СФРЈ*, бр. 53/76 од 3.12.1976).

10 *Службени листи СР БиХ*, бр. 30/74 од 30.12.1974.

11 Закон о удруживању земљорадника (*Службени листи СР БиХ*, бр. 30/74, од 30.12.1974.).

На нивоу данашње Босне и Херцеговине донесен је 2002. године Општи закон о задругама. Ступањем на снагу овог Закона престали су да важе Закон о земљорадничким задругама Републике Српске и Закон о задругама Федерације БиХ.¹²

Према члану 1 Општег закона о задругама под задругом се подразумијева облик организовања добровољно удружених чланова – задругара ради задовољавања своје заједничке економске, социјалне и културне потребе и тежње, кроз заједничко посједовање и демократско контролисано привређивање – пословање. Задруга се може основати као општа и специјализована, а могу је у смислу члана 10 наведеног Закона основати најмање пет физичких и правних лица која испуњавају личне услове сходно задружним правилима, а правилима је могуће предвидјети да само физичка лица могу бити чланови. Међусобна права и обавезе задругара регулишу се закључивањем уговора о њеном оснивању.

Уговор о оснивању задруге садржи следеће одредбе о:

- 1) фирми и сједишту задруге;
- 2) именима, занимању и адреси оснивача;
- 3) имену лица које ће обављати послове привременог директора задруге;
- 4) дјелатности задруге;
- 5) износу средстава потребних за оснивање задруге и начину обезбјеђења тих средстава;
- 6) износу и облику улога појединог оснивача или износу средстава појединог оснивача;
- 7) одговорности задругара за обавезе задруге;
- 8) начину и року уплате;
- 9) начину сазивања и року у коме су оснивачи обавезни да сазову оснивачку скупштину, као и начину доношења одлука;
- 10) другим питањима значајним за оснивање задруге.

Статус задругара престаје иступањем из задруге, искључењем из задруге, смрћу задругара, преносом његових улога на другог члана или неког трећег и престанком задруге. Задругом управљају задругари са једнаким правом гласа, тј. један задругар један глас. У органе задруге, према овом Закону, спадају: скупштина, управни одбор, надзорни одбор и директор задруге.

На подручју данашње Републике Српске задругарство има дугогодишњу традицију, више од једног вијека и датира од 1888. године када су

¹² Службени лист Републике Српске, бр. 18/99 и Службене новине Федерације БиХ, бр. 28/97.

жељезнички радници у Дервенти основали прву привредну установу у задружним основама. У периоду од 1946. до 1992. године земљорадничке задруге су дјеловале путем Главног савеза земљорадничких задруга НРБиХ, који каснијим трансформацијама мијења назив у Главни задружни савез НРБиХ, односно Задружни савез Босне и Херцеговине. У периоду од 1992. до 1999. године направљена је празнина у контроли рада и организовања задруга, тако да су исте биле препуштене самосталном дјеловању. Цијело ово вријеме земљорадничко задругарство се успјело одржати и било је значајан фактор развоја пољопривреде у Републици Српској.

На иницијативу земљорадничких задруга 1999. године, Народна Скупштина Републике Српске доноси Закон о земљорадничким задругама Републике Српске и долази до формирања Земљорадничког задружног савеза Републике Српске који наставља традицију организованог задругарства у Републици Српској. Доношењем Општег закона о задругарству БиХ 2003. године, Савез се трансформише у Задружни савез Републике Српске, а доношењем Закона о пољопривредним задругама Републике Српске 2008. године утврђена је обавеза усклађивања организације, пословања и трансформације у Пољопривредни задружни савез Републике Српске као кровне институције пољопривредног задругарства Републике Српске.¹³

Закон о пољопривредним задругама је у складу са Општим законом о задругама на нивоу Босне и Херцеговине и на идентичан начин дефинише пољопривредну задругу као облик организовања удружених чланова – задругара ради задовољавања своје заједничке економске, социјалне и културне потребе и циљева, заједничким посједовањем и демократским контролисаним привређивањем.

Своје међусобне односе задругари уређују на следећим принципима:

- а) добровољности и отворености према чланству,
- б) демократске контроле послова од чланова,
- в) учешћа чланова у расподјели користи и покрићу штете у раду,
- г) пословне аутономије и информисања чланова, и
- д) сарадње међу задругама и бриге за заједништво.

И остале одредбе, које се односе на оснивање задруге, дјелатност, сједиште, фирму, стицање и престанак статуса задругара, управљање задругом, органе задруге, имовину, расподјелу добити и престанак задруге, итд., су у складу са Општим законом о задругама БиХ.

Органи управљања и руковођења у Задружном савезу Републике Српске су:

13 Доступно на адреси: <http://www.zadruznisavezrs.net/8,o-savezu.html>.

- Скупштина, као највиши орган управљања Савеза и чине је овлаштени представници 61 чланице у текућем мандату;
- Управни одбор, је орган управљања Савезом и има девет чланова;
- Надзорни одбор, надзире пословање Савеза и има пет чланова; и
- Предсједник савеза,

а њихов мандат управљања и руковођења траје четири године.

Административно-техничке и друге послове од значаја за рад Савеза обављају служба општинских послова и стручна служба.

Савез делегира своје представнике у органе управљања и руковођења Задружног савеза БиХ.

IV Врсте задруга

Иако Општи закон о задругама БиХ не помиње нити на било који начин говори о врстама задруга, из саме дефиниције садржане у члану 1 би се могао извести закључак да се ради о широко постављеном појму који даје могућност организовања разних врста и облика задруга ради, како Закон каже, „задовољавања својих заједничких економских, социјалних, културних потреба, итд.“ Овако широко појмовно дефинисање везано је за период настанка првих задруга у 19. вијеку, које су се стварале и организовале у разним областима. Тако нпр. зависно од дјелатности коју обављају, задруге се могу класификовати на: земљорадничке – опште и специјализоване (житарске, воћарске, виноградарске, репарске, сточарске, пчеларске, домаће радиности и сл.), стамбене, потрошачке, занатске, здравствене, омладинске, студентске и ученичке, као и друге врсте задруга за обављање производње, промета робе и вршења услуга. Оне се могу основати и као штедно-кредитне, уз примјену релевантних закона о банкама и другим финансијским организацијама.

Зависно од циља оснивања и потребних средстава за оснивање и пословање, задруге се могу оснивати и пословати са удјелима и без удјела, у складу са уговором о оснивању и задружним правилима.

Зависно од циља пословања могу бити профитне и непрофитне.

Зависно од одговорности задругара за обавезе задруге она може бити са неограниченом одговорношћу задругара и ограниченом одговорношћу задругара, затим зависно од тога да ли се у неким земљама

могу основати као трговачка друштва, могу да се дијеле на друштва лица и друштва капитала, итд.¹⁴

V Значај задругарства за развој привреде Републике Српске

Историјски посматрано, зависно како се задругарство у појединим земљама развијало, оно је све више добијало на значају и у ширем смислу било у функцији развоја привреде. Оснивањем задруга не само да су се испуњавали одређени циљеви и разлози тог оснивања, него су задовољаване и све друге потребе, као нпр. економске, социјалне, културне, итд. У знатној мјери је долазило до ангажовања и запошљавања нове радне снаге, а зависно од врсте дјелатности којом се задруга бави, оне су могле бити и у функцији и од велике користи за рад неких индустријских и других предузећа. Другим ријечима, задруге нису биле формиране само у циљу задовољавања некаквих личних или заједничких потреба и интереса задругара, него и друштва у ширем смислу ријечи. У различитим временским периодима оне су имале већи или мањи значај, придавана им је, зависно од тог периода, одговарајућа пажња. У новије вријеме, нарочито у периоду власничких промјена и преструктурирања својине, њихов значај је сведен на минимум, тако да и поред постојања довољне правне регулативе на нивоу Босне и Херцеговине и Републике Српске, затим Федерације Босне и Херцеговине и Брчко Дистрикта, није дошло до значајнијег помака у развоју задругарства у односу на положај задругарства на просторима бивше Југославије. Међутим, без обзира на ову чињеницу, сасвим је оправданим очекивати, да ће задругарство добити припадајуће му мјесто и имати много већи значај у развоју привреде, а тиме и Републике Српске и то нарочито у области пољопривредне производње, воћарства, пчеларства, повртларства, љековитог биља, сточарства, итд.

VI Закључак

Задруге представљају разни облици удружења произвођача основаних с циљем задовољавања и заштите привредних и других професионалних интереса. Овакав облик удружења се јавио у 19. вијеку, у Великој Британији 1843. године у Рочделу. На просторима бивше Југославије прва задружна заједница је основана у Словенији, тј. у Љубљани 1856. године и то у форми тзв. кредитне задруге занатлија. Задругарство је било развијено и имало великог значаја у бившој СФРЈ.

14 Поближе о томе видјети: Мирко Васиљевић, *Пословно њраво*, Београд, 2001, стр. 329-330.

У Босни и Херцеговини и Републици Српској је ова област уређена нормативно, али се задругарство није развило у очекиваној мјери, иако би оно могло имати великог значаја за развој привреде у ширем смислу ријечи, затим повећање степена запослености. Нарочито би оно могло доћи до изражаја у области пољопривредне производње, сточарства, воћарства, виноградарства, рибарства, па је сасвим оправданим очекивати да ће задругарство у наредном периоду достићи много већи степен развијености и из дана у дан добијати на већем значају.

Vitomir POPOVIĆ, PhD

Professor and Dean of the Faculty of Law in Banja Luka

COOPERATIVES AND ITS IMPORTANCE FOR DEVELOPMENT OF COMMERCE OF REPUBLIC OF SRPSKA

Summary

Cooperatives represent different forms of association of manufacturers constituted with the aim to protect and satisfy business and other professional interests. This form of association appeared in the 19th century, in Great Britain in Rochdale in 1843. The first cooperative society in the territory of ex-Yugoslavia was founded in Slovenia, i.e. Ljubljana in 1856 in the form of a so-called Artisan Credit Cooperatives. Cooperatives were developed and had a great impact in ex-Yugoslavia.

In Bosnia and Herzegovina and the Republic of Srpska this area has been normatively regulated, but cooperatives have not been developed as expected, although they could have a major impact on the development of commerce, in broader sense of the word, through increasing the employment rate. Its contribution is highly recommended in the area of agricultural production, cattle breeding, fruit and vineyard, fish farming, thus it is quite natural to expect the cooperatives to achieve higher degree of development with recognized tendency to growth in the following period.

Key words: cooperative, Republic of Srpska, commerce.